

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בהיסטוריה ב'

חורף 2013, שאלון 022116,221

הצעת הפתרון הבחינה במתמטיקה נכתבה על-ידי צוות מורי ההיסטוריה בבתי הספר של קידום.

הפתרונות המופיעים בהצעת פתרון זו מובאים בתמצות בלבד. יש לפרט ולהרחיב כל אחד מהם בהתאם לדרישות הבחינה.

פרק ראשון

שאלה מספר 1

א. "יום אחד אולי אופיע בווינה בן לילה כמו סופת אביב": הכוונה לשיטת השתלטות על שטחים תוך הימנעות ממלחמה כוללת במקרה הזה השתלטות על מדינה שלמה - אוסטריה מולדתו. - סיפוח אוסטריה.

"אני נחוש שצ'כוסלובקיה תעלם מן המפה":

הכוונה לאסטרטגיה בה נקט היטלר להשתלטות על מדינות ובליעתן אל תוך שטחי הרייך- במקרה הזה צ'כוסלובקיה היוותה איום בשל היותה דמוקרטית, בעלת ברית של המערב ומיקומה בדרך אל מרחב המחיה במזרח.

"אם אתה מכיר בעיקרון ההגדרה העצמית בחבל הסודטים":

הכוונה לניסיונות של היטלר לאחד קיבוצי גרמנים באירופה תחת שלטון הרייך באמצעות עידודם של התושבים הגרמנים להכריז על עצמאות. כך קיווה היטלר לקבל לגיטימציה בינלאומית להשתלטות באיזמים או באמצעות הסכם על אזורים אלו. במקרה זה הכוונה לניסיון להשתלט על חבל הסודטים שבצ'כוסלובקיה ולהעבירו לידי ריבונות גרמנית על תושביו הגרמניים (היטלר התסיס את התושבים במקום לדרוש עצמאות ולאחר מכן להסתפח לגרמניה).

ב. מדיניות הפיוס היא היחס שנקטו בריטניה וצרפת כלפי מדיניות החוץ של גרמניה ואיטליה בשנות ה-30. מדיניות זו כללה שימוש באסטרטגיה של מניעת מלחמה באמצעות העדפת הדיפלומטיה והמשא ומתן, העדפת הפשרה הטריטוריאלית עד כדי ויתורים והעלמת עין מהפרת חוזה ורסאי.

על פי קטע 4, אחת הסיבות שהביאו את בריטניה לנקוט במדיניות של פיוס כלפי היטלר הייתה הגישה בה דגלה בריטניה כי היטלר הוא בר-שיח שניתן לקיים עמו מו"מ ולהגיע להסכמים דיפלומטיים, לפשרה ללא צורך להגיע לכדי עימות צבאי. ככלל בריטניה אימצה אסטרטגיה כי סכסוכים ניתן לפתור באמצעות מו"מ וכי דרך המלחמה היא האפשרות האחרונה.

בריטניה היקשה להימנע ממלחמה כוללת עם גרמניה וזאת בשל ההשלכות הכלכליות, חברתיות והפוליטיות בעקבות מלחמת העולם הראשונה.

בריטניה האמינה כי היטלר מבקש להחזיר את הכבוד הגרמני שהושפל בעקבות חוזה ורסאי וכי אין לו כוונות השתלטות באירופה.

שאלה מספר 2

א. האנטישמיות הנאצית אימצה את תורת הדרוויניזם החברתי (ובתוכה את האנטישמיות המודרנית) ואף הקצינה אותה: הנאצים הפכו את האנטישמיות לבסיס של תורת הגזע. היהודים נחשבו כאנטי גזע ולא כגזע כפי שהוגדרו במאה ה-19 ולאורך המאה ה-20 ברחבי אירופה. לא בני אדם ולא בעלי חיים.. היטלר קבע כי על הגזע הארי לתקן המדרג הגזעי, כלומר ליצור חלוקה ברורה בין הגזעים.

כיצד הצטיירו היהודים בעיני הנאצים:

- היהודים אם כן נחשבו כאנטי גזע.
- תכונותיהם השטניות (החיצוניות והפנימיות) של היהודים הן מולדות ולא ניתנות לשינוי
- מבחינה פיזית- מדעית, המראה החיצוני שלהם הינו דוחה: הם מכוערים, בעלי אף ייחודי, צמח רחב, גמלוניים ומעוותים במראם מטיל האימה.
- מבחינה רוחנית- מדעית: יש בהם תכונות שטניות של ערמומיות טפילות ונצלנות והם זוממים באופן מתמיד להרעיל את הגזע הארי באמצעות פיתוי נערות גרמניות, נישואי תערובת ואגב כך טימוא הדם הגרמני.
- היהודים הוגדרו כמטמאי התרבות האנושית, כטפילים אשר חיים על גבם של מעמד הפועלים והאנושות כולה (קפיטליסטים).
- היהודים חותרים לשלוט בעולם על-ידי השתלטות על מוקדי הכוח הכלכליים והפוליטיים.
- היהודים המציאו ומובילים את המשטר הקומוניסטי על מנת להשתלט על האנושות כולה.
- בנוסף, היהודים הם אלו שהביאו את חרפת האסון של חוזה ורסאי עבור העם הגרמני מאחר והממשלה הסוציאל-דמוקרטית בגרמניה שזוהתה על-ידי הנאצים כמפלגה יהודית, הייתה זו שחתמה על הסכם ורסאי המשפיל.
- הגזע הארי והיטלר עצמו נבחרו ונועדו לבלום את מזימת היהודים לפני שיהרס העולם, כלומר היטלר ראה בתפקיד זה כשליחות להצלת העולם מפני היהודים.

ב. עם כיבוש פולין נקטו הנאצים שורה של צעדים שנועדו לערער את הקיום היהודי:

- **סימון ובידוד חברתי** – יהודים חויבו לענוד על הבגד העליון סרט לבן עם מגן דוד כחול או טלאי צהוב. בתי עסק של יהודים סומנו במגן דוד. הוטל איסור על יהודים לעבור ממקום מגוריהם ללא אישור, נאסרה כניסתם לרחובות מסוימים בערים, נאסר על יהודים להשתמש ברכבות ובחשמליות ללא אישור מראש.

כך בודדו היהודים בהתאם לתורת הגזע

- **הרס הבסיס הכלכלי** – הוחרמו מפעלים, עסקי מסחר, מלאכה, אדמות, בתים, סחורות ודברי ערך. הוקפאו חשבונות בנקים ונאסר על היהודים להחזיק סכומי כסף גדולים במזומן. תכולת הדירות של היהודים העשירים נלקחה מהם. רכוש היהודים שהוחרם הועברו לידיים אריות או פולניות.
- **שימוש ביהודים ככוח עבודה** – יהודים נחטפו מרחובות הערים ונשלחו לעבודות כפייה כמו פינוי הריסות מהרחובות, פינוי צירי התנועה מפאת השלגים ושילוח לעבודות במחנות צבא, למחנות עבודה שם הועסקו בוויסות נהרות, סלילת כבישים, חיזוק ביצורים, הנחת מסילות ברזל, עבודות בניין וחקלאות. במחנות העבודה שררו תנאים קשים תת אנושיים. בדרך זו ביקשו הנאצים להתיש את היהודים ולגרום לתמותה טבעית רבה.
- **פגיעה תרבותית חינוכית** – מערכת החינוך היהודית נסגרה. מורים, ילדים ובני נוער מצאו עצמם ללא מסגרת חינוכית וללא תמיכה פיסית ונפשית וכמו כן נאסרה תפילה בציבור. באמצעות צעדים אלו ביקשו הנאצים לפגוע ביסודות החברה היהודית ובתרבותה.
- **יצירת עמימות בחיי היהודים** – הנאצים ביקשו לערער את אורח החיים של היהודים וליצור בקרבם אי וודאות וחוסר ביטחון. כל זאת על-ידי יצירת תנאי קיום בלתי נסבלים, מלווים בהתעללויות והשפלות כמו תלישת זקנים, חטיפת יהודים והוראה לנשים לנקות בלבושן האינטימי את רחובות העיר. אדם שיצא מפתח ביתו לא ידע אם יחזור (חטיפות יהודים), יהודי לא ידע מה מותר ומה אסור, כך לדוגמה היו מפקדים נאצים שהיכו יהודי מפני שהסיר את כובעו והיו שעשו זאת ליהודי מפני שלא עשה זאת.
- **לכל יש להוסיף את מדיניות התרת הרסן שביצעו החיילים הנאצים כלפי היהודים שכללה התעללות והשפלה.**
- **נישול וגירוש ליעד בלתי ידוע** – במסגרת הוראות שנקבעו ב"איגרת הבזק" הועברו (גורשו, מנקודת מבט יהודית) המוני יהודים מהשטח שסופח לרייך לשטח "הממשל הכללי". כך, גורשו היהודים ממקומותיהם ליעד לא ידוע מבלי לדעת את עתידם. גם יהודים בשטחי "הממשל הכללי" עצמו גורשו ממקומות מגוריהם ונשלחו לנקודות ריכוז בערים הגדולות.

שאלה מספר 3

א. עם עלייתם לשלטון פעלו הנאצים לפיקוח על כל אמצעי הכלכלה, כדי להשיג את היעדים הבאים: פתרון בעיית האבטלה הכבדה, הקמת כלכלה צבאית לצרכים מלחמתיים, והקמת משק עצמאי ובלתי תלוי בסנקציות העולם שיאפשר לגרמניה להגשים את חזון הרייך השלישי.

▪ **תכנית ארבע השנים הראשונה** – נועדה ליצור מקומות אבטלה לאור רמת האבטלה הכבדה ששררה בגרמניה בעקבות המשבר הכלכלי העולמי. במסגרת תכנית זו יזמו הנאצים עבודות ציבוריות בקנה מידה רחב ובהן הקמת מוסדות ציבוריים וסלילת כבישים. הנאצים ביטלו את חוזה ורסאי באמצעות הנהגת גיוס חובה במדינה ושיקום המפעלים הביטחוניים תוך מתן הטבות ליוזמים. בדרך זו יצרו הנאצים עשרות אלפי מקומות עבודה.

▪ **תכנית ארבע השנים השנייה** – נועדה להכין בתוך ארבע שנים את צבא גרמניה לדרגת כושר תפקוד מבצעי, ואת כלכלת גרמניה למצב שבו תוכל להתמודד עם תנאי מלחמה. כדי להשיג את שני היעדים חתרה התוכנית ליצור כלכלה אוטרקית – עצמאית, שתוכל לעמוד במצור עד קצה גבול היכולת מבלי להיות תלויה במדינות זרות. לשם כך הוקמו מפעלים ומרכזי תעשייה. מדיניות כלכלית זו יצרה צמצום משמעותי ביותר במספר המובטלים במדינה וכך הביאה להגברת האהדה בקרב כל שכבות העם הגרמני להיטלר ולמפלגת השלטון.

ב. בשנת 1938 נקטו הנאצים בצעדים האנטישמיים הבאים:

הגירוש לזבונשין – בשנת 1938 גורשו כ-17,000 יהודים באלימות רבה מגרמניה לעיירת גבול פולנית. יהודים אלו היו אזרחים גרמניים לכל דבר וכל אשמתם הייתה מוצאם היהודי-פולני. היהודים הללו גורשו לעיירת הגבול זבונשין ללא אספקה בסיסית כאשר הנאצים והפולנים חוסמים את דרכם משני צדי הגבול. פעולה זו מבטאת את ההחרפה במדיניות בכך שהנאצים יוצרים הגירה יהודית בכפייה אל מחוץ לשטחי הרייך – כל זאת באלימות מכוונת ומאורגנת מצד השלטון.

ליל הבדולח – בין המגורשים לזבונשין הייתה משפחתו של אדם בשם הרשל גרינשפן אשר ביקש לנקום בנאצים באמצעות התנקשות בדיפלומט גרמני. מעשה זה שימש עילה עבור הנאצים לבצע פוגרום מכוון ומתוכנן כלפי יהודי גרמניה: יחידות נאציות, יחד עם המון רב, פשטו על בתי עסק יהודים ובתי כנסת, שדדו אותם והעלו אותם באש. במהלך האירוע נרצחו 91 יהודים ומאות נפצעו. השלטון הטיל קנס של כמיליארד מארק על יהודי גרמניה כדי לממן את נזקי האירוע. בנוסף, עוקלו תשלומי הביטוח ונדרש מהיהודים לתקן בעצמם את הנזק שנגרם. בעקבות ליל הבדולח גורשו למעלה משלושים אלף יהודים למחנות ריכוז. ההחרפה באה לידי ביטוי בממדי ההרס כלפי רכוש יהודי, בשילוח מספרים עצומים שיהודים למחנות ריכוז (30,000 איש) ובהפעלת אלימות פיזית מכוונת ומאורגנת היטב שסופה 91 נרצחים יהודים.

בידוד חברתי/נישול חברתי – הקהילות היהודיות לא הוכרו כגוף אוטונומי המוכר משפטית על-ידי השלטון. יהודים סולקו מבתי הספר, הם חויבו לצרף את השמות "ישראל" ו"שרה" לשמותיהם הפרטיים, בדרכוניהם הוטבעה האות J. פעולות טלו מבטאות את ההחרפה בתקנות כלפי יהודים ובסגירתן של מוסדות הקהילה היהודית.

החרפת האריזציה – כשמה כן היא. העברת 90% מהרכוש היהודי לידיים אריות- היהודים מנושלים כמעט לחלוטין מן הכלכלה.

שאלה מספר 4

א. מדוע כונסה ועידת ואנוה על פי הקטע :

- יידוע כל הנוגעים בדבר, המשתפים הנוטלים חלק במבצע ההשמדה, בדבר התכנית, מטרותיה והשיטות בהן ינקטו הנאצים בפתרון הסופי.
- גיוס כלל הגורמים כלל הגורמים שאמורים ליטול חלק במבצע ההשמדה תוך יצירת תיאום ושיתוף פעולה ביניהם.
- ניסיון לקבוע כי הגורם האחראי למבצע ההשמדה היה ה-S.S וזאת על מנת למנוע חילוקי דעות.

ב. הנושאים שהועלו בוועידה :

- סקירה של המדיניות הנאצית בשאלת היהודים עד כה (שלהי 1941) שהתבססה על הגירה.
- הצגת טבלה שכללה נתונים מדויקים על מספרי היהודים בארצות השונות שיכללו בפתרון הסופי. סך הכל – 11 מיליון יהודים.
- בוועידה תואר הכיוון ודרכי הביצוע של הפתרון הסופי לשאלת היהודים : שליחת היהודים מזרחה ל"יישוב מחדש" (השמדה).
- הוזכרו מספר בעיות, כמו שאלת גורלם של יהודים חלקיים הנשואים לאריים וגורל צאצאיהם – לגבי נושא זה לא הייתה החלטה. כמו כן נדונו נושאים כמו הקמת גטו לזקנים וסדר הגירוש למחנות ההשמדה.

הקצנה ביחס ליהודים:

ועידת ואנוה כונסה לאחר שהחלטה העקרונית לגבי הפתרון הסופי כבר התקבלה והמבצע עצמו כבר היה בעיצומו. הוועידה ייעלה אותו, שיכללה אותו והייתה שלב הכרחי בהפיכת הפתרון הסופי למבצע בקנה מידה כלל אירופי. בעקבות ועידת ואנוה הפך הפתרון הסופי לטוטלי, שיטתי ותעשייתי. גויסו כל הגופים האזרחיים והצבאיים על מנת ליטול חלק במבצע ונערך תיאום מדויק בין הגופים על מנת להביא ליעילות מקסימלית בהשמדה. הטוטליות – השמדה עד היהודי האחרון- באה לידי ביטוי בהחלטה להשמיד את כלל יהדות אירופה עד האחרון שבהם כולל יהודי בריטניה שלא נכבשה והקהילות הקטנות ביותר של יהודים, 200 יהודי אלבניה ו-1300 יהודי נורבגיה.

במסגרת הפתרון הסופי רצחו הנאצים מיליוני אנשים של בני לאומים רבים אולם מה שעשה את רצח היהודים לייחודי הוא הטוטליות שברצח זה, הכוונה של הנאצים לרצוח את כלל היהודים שבאירופה עד האחרון שבהם ומכאן שרצח היהודים היה השמדה.

שאלה מספר 5

א. היהודים בגטאות התקשו להבין כי הנאצים מבצעים השמדה טוטלית בשל הסיבות הבאות.

- ליהודים נמסר שהם הולכים לעבודה במזרח.
- הנאצים דרשו מהנשלחים למחנות לכתוב לקרוביהם כי טוב להם וכי הם מחכים לבואם של בני משפחתם.
- הנאצים נקטו בשיטות הטעיה שכללו אקציות ובהן נלקחו רק חלק מן היהודים להשמדה וזאת מבלי לספר.
- היהודים היו כלואים בגטו, מנותקים מן העולם החיצון בתנאי קיום בלתי אנושיים והתקשו להאמין לשמועות בדבר רצח המוני.
- מבצע הפתרון הסופי היה סודי וחשאי והנאצים נקטו בתכסיסי הטעיה על מנת למנוע מן היהודים להעריך כי מדובר בהשמדה וודאי לא כוללת.

ב. הלבטים של המורדים בגטאות

1. האם לצאת למרד שפירושו ממות לכלל תושבי הגטו ?
2. האם למרוד בגטו או לברוח ליערות ?
3. מתי למרוד ? הנאצים לא יצרו דפוסי פעולה קבועים בעת הגעתם לגטאות (אקציות) וכך קשה היה להעריך מהו העיתוי הנכון ביותר למרוד.

מטרות המרד בגטאות:

- המורדים ביקשו להיאבק בנאצים בידיעה כי סופם של היהודים הוא מוות. הם ביקשו למות בכבוד לא ללכת כצאן לטבח, כדברי אבא קובנר ולהיזכר כגיבורים אשר נאבקו בגבורה - מעטים מול רבים.
- המרד ביטא את ההתנגדות לאקציות אותן ערכו הגרמנים ובמהלכן נאספו יהודים לקראת השמדה.
- ניסיון להימנע מלהיות כתם בהיסטוריה של עם אשר לא נאבק על כבודו וליצור תהודה מחוץ לגטו בקרב שאר היהודים.
- כמו כן ביקשו המורדים לנקום את דם אחיהם שמתו בגטו ומחוצה לו.

שאלה מספר 6:

א. צעדות המוות :

צעדות המוות היו שיטה בה נקטו הנאצים להמתת היהודים והיא כללה הובלת שיירות אסירים במהלך מלחמת העולם השנייה במשמר כבד למרחקים ניכרים ובתנאים בלתי אנושיים, תוך התעללות באסירים והריגות המוניות בהם על-ידי השומרים.

צעדות המוות התקיימו במשך כל שנות המלחמה: עשרות אלפי יהודים הועברו בדרך זו מהגטאות הקטנים בפולין לגטאות הגדולים לקראת השילוחים למחנות, ומאות אלפי שבויים סובייטים הובלו ממחנה למחנה. לקראת סוף המלחמה, ובעיקר בחודשים האחרונים שלה, התקיימו הצעדות הגדולות ביותר. הגרמנים העבירו עשרות אלפי אסירים מהמחנות במזרח אירופה לעבר גרמניה, וכן בתוך גרמניה עצמה, כדי למנוע את שחרורם בידי כוחות בעלות הברית שהלכו וסגרו על גרמניה. כמו כן נערכו צעדות המוות עם חיסול הגטאות במזרח אירופה (1942-1943), נערכו עשרות צעדות מוות שבהן הוצעדו היהודים מגטאות קטנים לגטאות גדולים או לנקודות איסוף בדרכם למחנות המוות.

ב. המניעים להטלת פצצות האטום

- ארצות-הברית רצתה לסיים את המלחמה ולחסוך בחיי אדם אל מול התעקשותה של יפן שלא להיכנע. ההערכות האמריקאיות היו כי פלישה יבשתית ליפן לשם הכניעתה עלולה להביא למיליון הרוגים בקרב הכוחות האמריקאים ולמיליונים רבים של הרוגים בקרב תושבי יפן.
- הנשיא טרומן רצה להפגין כלפי הרוסים את היכולת הגרעינית של ארצות-הברית כהוכחה לעליונותה, תוך ניסיון להרתיעם מלהמשיך את התפשטותם הטריטוריאלית באסיה ובאירופה.
- ארצות-הברית הייתה בשלבים מתקדמים של פיתוח הפצצות הגרעיניות – "פרויקט מנהטן". מפתחי הפרויקט ביקשו לבחון את יעילות וכדאיות הפרויקט.

תוצאות ומשמעות הטלת פצצות האטום

- זו הפעם הראשונה בה נעשה שימוש בנשק להשמדה המונית מסוג זה אשר גרם לאבדן חסר תקדים בחיי אדם, 120,000 בני אדם, כולל ההשפעות הקשות שנגרמו בשל הקרינה הרדיואקטיבית – בעלי מום ומחלות סופניות, נזק למקורות טבע ועוד נזקים ארוכי טווח.
- החרפת המתח בין ברית-המועצות וארצות-הברית – הטלת הפצצות יצרה עידן חדש של שימוש בנשק להשמדה המונית. בנסיבות אלו, החלה ברית-המועצות בניסיונות קדחתניים להשגת פצצה משלה. מדינה זו חשה מאוימת על-ידי המעצמה החדשה (ארצות-הברית) אשר הייתה מנוגדת לה מבחינה אידיאולוגית ופוליטית. מרוץ חימוש הבלתי קונבנציונאלי היווה את אחד הגורמים למלחמה הבינגושית בעשורים הבאים – אשר זכתה לשם "המלחמה הקרה".

שאלה מס' 7:

א. להלן הסיבות לציפיות של היישוב היהודי מבריטניה בשאלת העקורים:

- התנועה הציונית וראשי היישוב היהודי תלו תקוות במפלגת הלייבור שהתמודדה על השלטון בבריטניה עם סיום המלחמה. מפלגה זו התחייבה, טרם הבחירות, לשנות את המדיניות הבריטית בארץ-ישראל כלומר לבטל את "הספר הלבן השלישי" משנת 1939, לאפשר לניצולי השואה באירופה לעלות לארץ-ישראל, ולפעול למען הקמת בית-לאומי בארץ כבסיס לעצמאות היהודית בארץ-ישראל.
  - היישוב היהודי ציפה מבריטניה להעלות את מאות אלפי היהודים פליטי השואה אשר חיו במחנות עקורים באירופה וביקשו לעלות לא"י. היישוב היהודי האמין כי חווית השואה תביא את ממשלת בריטניה לשנות את מדיניותה מתוך מניע אנושי.
  - היישוב האמין כי עמדת ארה"ב (דו"ח האריסון) להעלות 100,000 יהודים לא"י תתקבל על ידי בריטניה וזאת בנוסף לדעת הקהל הבינלאומית שהזדעזע ממצב עקורי השואה באירופה.
  - היישוב היהודי - ארגון ההגנה - סייע מאד לבריטניה בתקופת המלחמה הן בתחום הצבאי והן בתחום הכלכלי ולכן היו ציפיות כי בריטניה תכיר תודה ליישוב היהודי ותנקוט במדיניות פרו- ציונית.
- על פי הקריקטורה ניכר כי היישוב היהודי מאוכזב מבריטניה בשל התנהלותה הבלתי אנושית כלפי ניצולי השואה ושאינה מאפשרת להם לעלות למולדתם לאחר חווית השואה. בתמונה מתחדדת האכזריות הבריטית (אניות מלחמה) המנסות לבלום ניסיון של יהודים לעלות למולדתם.

ב. עמדת ארצות-הברית

דוח האריסון – בעקבות לחץ דעת הקהל בארצות-הברית ביקש נשיא ארצות-הברית, הארי טרומן, מנציגו האישי ארל האריסון לבקר במחנות העקורים באירופה ולהכין דו"ח על המתרחש במקום. הדו"ח הועבר לנשיא טרומן ותרם לעיצוב מדיניות ארצות-הברית בשאלת העקורים. הדו"ח תאר בהרחבה את מצוקתם של היהודים ואת רצונם לעלות לארץ-ישראל. טרומן אימץ את מסקנות הדו"ח וביקש מהבריטים לפעול להעלאת 100,000 יהודים עקורים לארץ ישראל – צעד שמשמעותו ביטול מדיניות הספר הלבן של בריטניה. אחת הסיבות לאימוץ מסקנות הדו"ח היה המניע מוסרי – זעזוע מסבלם של ניצולי השואה והזדהות עם הצורך שלהם לחיות בארץ-ישראל עם בני עמם במדינה משלהם.

ארה"ב אימצה את מסקנותיה העיקריות של הוועדה האנגלו- אמריקאית שהיו כי יש להעלות באופן מיידי 100,000 עקורים לארץ-ישראל וכן יש לכוון משטר נאמנות של האו"ם בארץ-ישראל תוך ביטול חוק הקרקעות מ-1940 (חוק זה הגביל מאוד את מכירת הקרקעות בארץ-ישראל ליהודים).

הנסיבות והגורמים שהביאו את בריטניה להעביר את שאלת ארץ ישראל לאו"ם

- **לחץ מצד ארצות-הברית** – בריטניה נפגעה מאוד לאחר מלחמת העולם הראשונה ואיבדה ממעמדה הבינלאומי לטובת שתי המעצמות החדשות – ארצות-הברית וברית-המועצות. בריטניה הייתה תלויה בסיוע הכלכלי ובתמיכה המדינית של ארצות-הברית ולכן, לא יכלה לעמוד בלחץ האמריקאי כפי שבא לידי ביטוי בדרישתו של הנשיא טרומן, להעלות לארץ-ישראל את עקורי השואה ולהקים עבורם מדינה יהודית – דרישה שמשמעותה סיום המנדט הבריטי.
- **נטל כלכלי** – מלחמת העולם השנייה הביאה לגרעון עצום בתקציב משרד האוצר הבריטי. השליטה של הבריטים במושבות השונות היוותה נטל כלכלי על קופת האוצר. בבריטניה גברו הקולות להתרכז בפתרון המשבר ובקיצוץ נטל אחזקת החיילים במקומות שונים בעולם. לכן, החליטה ממשלת בריטניה לוותר על שליטתה במושבות רבות מעבר לים ובכללן השליטה בארץ-ישראל.
- **לחץ בינלאומי לסיום המנדט** – ממשלות העולם ובעיקר זו האמריקאית גילו הבנה למצוקה של עקורי השואה, אשר ביקשו לעלות לארץ-ישראל ולהקים בה את מולדתם. פרשת אניית אקסודוס סוקרה בתקשורת בהרחבה והגבירה מאוד את הלחץ על בריטניה לסיים את המנדט הבריטי. בריטניה הצטיירה כגורם כובש, אשר לא בחל באמצעים על מנת לדכא כל ניסיון של עקורי השואה לעלות ארצה.
- **התגברות המאבק של היישוב היהודי בארץ-ישראל** – בריטניה לא הצליחה לדכא את פעילות תנועת המרי העברי והמאבק המתמשך של ארגוני האצ"ל והלח"י. מאבק זה גרם לנפגעים רבים בקרב הכוחות הבריטיים ולהתגברות המרמור בדעת הקהל בבריטניה, בדבר שיבת הבנים הביתה. מפלגות האופוזיציה ודעת הקהל לא הבינו מדוע בריטניה ממשיכה לשלוט בארץ-ישראל כאשר הכוונה הייתה למסור את השליטה בארץ-ישראל לידי הערבים (מדיניות הספר הלבן משנת 1939).
- **פיחות בחשיבותה של תעלת סואץ** – השליטה הבריטית בא"י נועדה מלכתחילה לשמור על תעלת סואץ – העורק הראשי להודו. בשנת 1947 הכריזה בריטניה כי היא מוותרת על שליטתה בהודו ומכאן שחשיבותה של תעלת סואץ פחתה באופן דרמטי.

עיקרי ההחלטה שהתקבלה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947:

- עד 1 במאי 1948 יסתיים המנדט הבריטי בארץ ועד ה-1 אוגוסט 1948 יפוננו הכוחות הבריטים מארץ-ישראל.
- עד 1 באוקטובר 1948 יקומו בארץ-ישראל שתי מדינות עצמאיות – שתי המדינות יצורפו כחברות באו"ם, עד אז יקומו שתי ממשלות זמניות.
- ירושלים וסביבותיה יהיו בשלטון בינלאומי.
- שיתוף פעולה מדיני/כלכלי בין המדינות.
- על-פי מפת החלוקה, לא תכלול המדינה היהודית את הגליל המערבי והמרכזי, ירושלים ואזור צפון מערב הנגב.

עמדת ארצות-הברית –

הנשיא טרומן סבר כי תמיכה במדינה היהודית תשרת את האינטרסים של המערב בבלימת ניסיונות השתלטות של ברית-המועצות. בשנים אלו, הנהיג הנשיא טרומן אסטרטגיה חדשה של בלימת שאיפותיה של ברית-המועצות, אשר רצתה להגביר את השפעתה האידיאולוגית על אזורים שונים בעולם ובכללם המזרח התיכון. התמיכה האמריקאית בהקמת המדינה היהודית, הייתה ביטוי למדיניות הבלימה של ארצות-הברית, כלפי מזימותיה של ברית-המועצות, אשר רצתה ליצור דריסת רגל במזרח התיכון באמצעות תמיכה במדינה היהודית. מעבר לכך יש לזכור כי הנשיא תמך בהקמת מדינה יהודית בשל חווית השואה שעבר העם היהודי (דו"ח האריסון).

שאלה מספר 9:

א. **בעיית הפליטים הפלסטינים** – בעיית הפליטים נוצרה במהלך מלחמת העצמאות עת החלו הכוחות היהודיים

לעבור לאסטרטגיה של התקפה – החל להתעורר פחד בקרב האוכלוסייה הערבית בארץ. את תחושת הפחד ליבו

שידורים בתחנות ערביות. הן הציגו את הלוחמים היהודים כשואפי נקם והרג. את הבריחה של ערביי ארץ-

ישראל ב-1948 לא עצרה ההנהגה המקומית, וברוב המקרים היו חבריה ראשנים לבריחה. גם צבאות ערב לא

הציגו עצמם, כמי שבא לסייע לערביי ארץ-ישראל ולא פעלו כגורם מרגיע ועוצר בריחה. המנהיגות היהודית

נקטה את העמדה: לא למנוע את הבריחה ולא לאפשר לבורחים לחזור. ישנן מספר גישות אשר מסבירות כיצד

נוצרה הבעיה, הצד הערבי טוען עדיין כי ישראל (וקודם לכן היישוב היהודי) גרשה במכוון את האוכלוסייה

הערבית בתוכנית יזומה לשם טיהור ארץ-ישראל מאוכלוסייה ערבית.

גישה נוספת בה תומך הצד הישראלי טוענת כי הפלסטינים ברחו מארץ-ישראל בזמן המלחמה – כל זאת

ביוזמתם ובעידודם של מנהיגי העולם הערבי. אותם מנהיגים הבטיחו לאוכלוסייה אשר נמלטה כי יובטח להם

לשוב לביתם לאדמתם לאחר חיסולה של המדינה היהודית.

התנועה הציונית וראשי היישוב היהודי תלו תקוות במפלגת הלייבור שהתמודדה על השלטון בבריטניה עם

סיום המלחמה. מפלגה זו התחייבה, טרם הבחירות, לשנות את המדיניות הבריטית בארץ-ישראל כלומר לבטל

את "הספר הלבן השלישי" משנת 1939, לאפשר לניצולי השואה באירופה לעלות לארץ-ישראל, ולפעול למען

הקמת בית-לאומי בארץ כבסיס לעצמאות היהודית בארץ-ישראל.

ב. המניעים לחתימה על הסכמי שביתת נשק עם מדינות ערב

ההסכמים נחתמו בין ישראל למדינות ערב.

מניעי מדינת ישראל

הנחת היסוד של ישראל הייתה שההסכמים יובילו למו"מ לשלום, כלומר הסדרי קבע במזרח-התיכון.

ישראל התקשתה להתמיד במאמץ המלחמתי הממושך מאחר והיא ספגה אבדות רבות והתקשתה לממן את ההוצאות האדירות של המלחמה. היא ביקשה להפנות את תקציביה ומשאביה לקליטת עולים ולביסוסה של המדינה הצעירה. בן גוריון העריך כי הפסקת המלחמה והסדרי השלום עם מדינות ערב חיוניים לפריחת ישראל. ישראל זקוקה לסיום המלחמה לצורך קליטת אלפי עולים שהגיעו מאירופה ומארצות האסלאם.

הרצון לסיים את המלחמה תוך הבטחת הישגים של ישראל שהיו בגדר חריגה ברורה מתכנית החלוקה של האו"ם.

הרצון לזכות בהכרה בינלאומית כולל קבלה לאו"ם.

ישראל חתרה לפניו הכוח הסורי, שחצה את הגבול וכבש את אזור משמר הירדן.

מניעי מצרים – הצד הערבי

הצלת חטיבה שלמה שנלכד בכיס פאלוג'ה (קריית גת של היום), כוח שהיה חיוני לשיקום הצבא המצרי לאחר המלחמה.

מניעת העברת רצועת עזה למלך הירדני עבדאללה.

מניעי ירדן

הירדנים שלטו על חלק מאזורי יו"ש, שיועדו על פי תכנית האו"ם למדינה הערבית. המלך עבדאללה רצה לספח אזורים אלה לממלכתו ולמנוע הקמת מדינה פלסטינאית עצמאית. לכן קיווה לזכות בהכרה בינלאומית בצעד זה באמצעות תמיכה ישראלית שתוביל לגיבוי הבינלאומי- בעיקר אמריקאי בכך.

מניעי לבנון

רצתה בהוצאת צה"ל מדרום המדינה.

ההתייחסות השונה של הצדדים למושג שביתת נשק:

הצד הישראלי ראה בהסכמי שביתת הנשק כבסיס לגבולות קבע ולהסכמי שלום. לעומת זאת, הצד הערבי ראה בהסכמים אלו כהפוגה, כהסכם להפסקת אש שמטרתו להיערך לקראת סיבוב לחימה נוסף לקראת השמדת המדינה היהודית.

התחושות שרווחו על פי הקטע היו חרדה מפני פלישה גרמנית עד כדי תחושות טראומה ממלחמת העולם השנייה. תחושות נוספות הן ייאוש (המצב נורא) אווירת נכאים, תחושת אובדן, חוסר וודאות, מתח ופחד. תחושות אלו התבססו על האיום המצרי שנשקף למדינת ישראל עת הכריז נאצר כי הוא ישמיד את המדינה היהודית. בנוסף גבר החשש עת נאצר סילק את כוחות האו"ם מסיני, הכניס כוחות צבא גדולים למקום וסגר את מיצרי טיראן. תחושות אי הוודאות התבססו על היסוסיה של ממשלת ישראל אם לצאת למלחמה דבר שהגביר את חוסר הוודאות השיתוק והפחד בחברה הישראלית.

השינוי בחברה הישראלית לאחר המלחמה:

מחרדה לאופוריה וגאווה לאומית: מלחמת ששת הימים יצרה אופוריה בעם. חרדת הקיום ותחושת החולשה התחלפה בתחושת עוצמה, ועליונות ישראל המריאה לגבהי ניצחון אדיר וסוחף. ירושלים המשוחררת סופחה לישראל והתחזקו מגמות משיחיות בקרב חוגים בעם.

פילוג בחברה הישראלית: תוצאות מלחמת ששת הימים הולידו ויכוחים נוקבים בין קבוצות שונות בחברה הישראלית לגבי סוגיות יסוד בחיי החברה והמדינה. חלק מהעם ראה בניצחון המוחץ ושחרור ירושלים חלק מתהליך הגאולה של ארץ-ישראל השלמה, והחל לממש את זכותו ההיסטורית של עם ישראל בהתיישבות בשטחי יהודה ושומרון. הקיצוניים ראו בניצחון ימות משיח. היו כאלה שראו בשטחים את גבולות הביטחון המקנים עומק אסטרטגי למדינת ישראל. אחרים ראו בשטחים קלף מיקוח לקראת הסדרי שלום עם השכנים, וקראו לנצל את שעת הכושר כדי לעשות שלום עם הערבים. הם התריעו מפני סכנת שכרון הכוח לחברה הישראלית משלטון על עם אחר, וסכנה לאופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל.

בתחום הצבאי – הסרת האיום הביטחוני: השטחים שנוספו למדינת ישראל הקנו לה עומק אסטרטגי, מרחב תמרון צבאי ושיפרו מאוד את מעמדה הביטחוני. עם כיבוש רמת הגולן והחרמון הוסר האיום הביטחוני על ישוב הצפון שהופצו תכופות. עם התיישבות צה"ל על גדות תעל סואץ, הוסר האיום האסטרטגי מצד חיל האוויר המצרי. כמו כן הוסר האיום על יישובי קו התפר ושכונותיה העבריות של ירושלים שהיו תחת איום של הצבא הירדני. יחד עם השטחים שלטה ישראל על אוכלוסייה ערבית בת כמיליון נפש.

בתחום הכלכלי – ממייתון לשגשוג: המשק הישראלי נחלץ מהמייתון הכבד שהיה שרוי בו ערב מלחמת ששת הימים. אחרי המלחמה החלה תקופת פיתוח ושגשוג. הממשלה השקיעה בפרויקטים גדולים בביטחון ברחבי השטחים, התחדשה העלייה ותנופת הבנייה

שאלה מס' 11:

מהיכן הגיעו העולים : אירופה – רומניה, פולין, בולגריה, הונגריה, ברית-המועצות, צ'כוסלובקיה, גרמניה ואוסטריה, יוגוסלביה, צרפת, איטליה, הולנד, בלגיה, תורכיה.

אסיה – תורכיה, סוריה-לבנון, עיראק, תימן, אירן, הודו, אפגניסטן.

אפריקה – מרוקו, אלג'יריה, תוניסיה, לוב, מצרים וסודן, דרום אפריקה.

סיבות לעלייה לפי ארצות מוצא

מארצות אירופה :

מרבית העולים שהגיעו מאירופה בשנים הראשונות היו ניצולי שואה, אלה המוגדרים "כשארית הפליטה" – אודים מוצלים מאש.

רובם עלו מתוך התפיסה והתחושה שהתגבשה בעקבות השואה : חוסר רצון להישאר במקומות שהפכו לבית הקברות לבני משפחותיהם והתסיסה האנטישמית אחרי המלחמה, כמו לדוגמה פוגרום קאלצה בפולין (-1947 1946).

רבים מהם פירשו את החיים במדינה יהודית כמילוי הציווי האחרון של הקורבנות לניצולים ומדינת ישראל נתפסה כבית, כפיצוי ותחליף להרס ולאובדן.

התסיסות והמרידות האנטי סובייטיות השפיעו על היהודים במזרח אירופה באמצע שנות החמישים, וכתוצאה מכך הושפעו גלי העלייה בשנים 1955-1960.

מארצות האסלאם :

הקמת מדינת ישראל – הרצון לבנות את הארץ ולהיות שותף בהקמתה (נכון לכל העולים) .

קבלת אזרחות בשל החלת חוק השבות (נכון לכל העולים)

התעצמות הסכסוך הערבי-ישראלי אחרי מלחמת העולם השנייה ובמיוחד מאז מלחמת העצמאות, השפיעה על היחס ליהודים בארצות האסלאם. שליחים שפעלו בארצות האסלאם העבירו דיווחים על הסכנה הנשקפת ליהודים שם.

תהליך הזה-קולוניזציה – היהודים זוהו עם הגורם הקולוניאלי שכבש את המדינה.

תפיסת "כור ההיתוך" כמעצבת את דרך קליטת העולים.

ראש הממשלה דאז, דוד בן-גוריון, שהיה תומך נלהב של תפיסה זו, אמר שיש להביא יהודים מכל העולם, לדאוג שיזנחו את תרבותם הגלותית ולסגל אותם ללשון אחת, תרבות אחת, אזרחות אחת, נאמנות אחת

וחוקים חדשים. כור ההיתוך יביא ליצירת אומה חדשה בעלת מאפיינים אחידים. על-פי בן-גוריון יש להנחיל לעולים את המורשת של היישוב – ציונות, חלוציות, אהבת הארץ וערכים מתוך התרבות המערבית המודרנית. הדרך להשגת מטרה זו הייתה באמצעות השירות הצבאי והחינוך.

הפתרון – הדרך לשלב את העולים בחברה הישראלית ולגבש זהות ישראלית הייתה באמצעות מערכת החינוך.

המשימה הראשונה הייתה הנחלת השפה העברית, הנחלת מיומנויות למידה ופיתוח סמלי ההזדהות הקולקטיבית. לצורך זה נעשה ב-1954 מבצע "להנחלת השפה העברית". במסגרתו התנהלו לימודי ערב למבוגרים, ובמהלכו למדו עברית למעלה מ-60 אלף עולים. מסגרות לימודי הערב למבוגרים המשיכו להתקיים עד לאמצע שנות השישים והם התקיימו במועדונים ובבתי הספר.

הפעולה השנייה בתחום החינוך הייתה הפיכת החינוך לחובה וממלכתי. ב-1949 נחקק "חוק לימוד חובה" ולפיו כל גילאי 5-14 זכאים לחינוך חינוך ונערים בגילים 14-17, שלא למדו לימודים תיכוניים, חויבו ללמוד(לימודי ערב) בבתי ספר לנערים עובדים.

ב-1953 התקבל "חוק חינוך ממלכתי" שצמצם את הזרמים בחינוך לזרם הממלכתי, הממלכתי דתי, החרדי וההתיישבותי. מערכת החינוך הייתה תחת פיקוח של המדינה.

שאלה מספר 12:

א. היחס של החברה הישראלית כלפי ניצולי השואה בשנות ה-50:

בשנים הראשונות להקמת המדינה העדיפו חצי מיליון ניצולי השואה שעלו למדינת ישראל לשמור לעצמם את חוויותיהם הקשות מהמלחמה, הדחיקו את העבר והתמקדו ברצון לשכוח. רבים מהם ביקשו להשתקם ולבנות חיי משפחה חדשים ואחרים התקשו להתמודד עם הטראומה הקשה. החברה הישראלית התקשתה מאד לעסוק בנושא השואה ובניצולים שהרי האומה הייתה עסוקה בהישרדותו של היישוב והיהודי ולאחר מכן המדינה היהודית בתקופת מלחמת העצמאות. היו ישראלים שלא הכירו את קורות היהודים תחת המשטר הנאצי והטילו ספק באמינות של סיפורי הניצולים. הישראלי הצבר שנולד במדינה התקשה מאד לקבל את מימדי הרצח שעבר העם היהודי וביקר את הניצולים לגבי התמהמהותם לכאורה לעלות לארץ-ישראל טרם המלחמה. היו כאלה שאף ביקרו את הניצולים וטענו כי הובלו כצאן לטבח ללא התנגדות אמתית (בשונה מהדימוי של היהודי הצבר האנטי גלותי שאחז בנשק). היו ישראלים שגילו אמפתיה כלפי הניצולים אך לא נעשתה פעילות משמעותית בחברה למענם של ניצולים אלו. מדינת ישראל הצעירה הייתה זקוקה לדמויות של גיבורים להזדהות עימם ולכן לעיקר תשומת הלב זכו הלוחמים- המורדים בגטאות והפרטיזנים.

ב. במלחמת יום הכיפורים דבקה בחברה הישראלית החרדה הקיומית מפני השמדה. התבוסות צבאיות שנחל

צה"ל בימים הראשונים למלחמה שינתה את התודעה בציבור של "צבא בלתי מנוצח". כמות ההרוגים והכישלונות הצבאיים חידדה את תחושת התבוסה והסכנה לחיסול של המדינה היהודית. יתרה מזו, גם הפוליטיקאים ובראשם

שר הביטחון משה דיין, המנצח הגדול ממלחמת ששת הימים, שימשו במונחים שקשורים לחרדה קיומית כמו "ישנה סכנה לחורבן בית שלישי". ביטוי זה מוכיח את הטראומה שיצרה השואה וחודדה על-ידי המציאות הביטחונית במזרח התיכון בה התנהלה מדינת ישראל.

פעולות הטרור שביצעו הארגונים הפלסטיניים עורר גם הם את תחושות החרדה בחברה הישראלית. החברה הישראלית והמדינה היהודית חשה כי היא נרדפת על-ידי ארגוני הטרור עד חיסולה של המדינה. ארגוני הטרור ומדינות ערב עשו שימוש נרחב בתעמולה שעיקרה זריעת פחד באוכלוסייה ובאומה שחותה טראומה. אירועי טרור שונים חידדו עוד יותר את תחושת הנרדפות שחוותה החברה הישראלית.

טבח הספורטאים במינכן (1972) – בתקופת האולימפיאדה במינכן גרמניה נרצחו 11 ספורטאים ישראלים, שייצגו את מדינת ישראל. במהלך ניסיון החילוץ מצד שירותי הביטחון של גרמניה נרצחו 11 הספורטאים ע"י חוטפיהם, אנשי ארגון טרור פלסטיני. לאחר הסיום הטראגי של אירוע הטרור הופסקו המשחקים ל-24 שעות, ונערך טקס זיכרון בהשתתפות כל הנבחרות האולימפיות. חברי המשלחת הישראלית שנתרו, חזרו לישראל. רוב חברי הנבחרות מכל העולם המשיכו להתחרות באולימפיאדה – החלטה שעוררה זעם בחברה הישראלית תוך יצירת השוואה עם התעלמות העולם לכאורה מטרגדיית השואה באירופה. רצח 11 הספורטאים במינכן והדרמה בניסיון לשחררם העלה בחברה הישראלית תחושות קשות של חרדה שהרי יהודים ישראלים (יהודים) ממשיכים להירדף גם לאחר שהשואה הסתיימה – ושוב על אדמת אירופה (גרמניה). האירוע (רדיפת יהודים), והתוצאה (הירצחם של יהודים בגולה בשל יהדותם) כל אלו חידדו מאד את תחושת טראומת השואה. בנוסף, אירוע האולימפיאדה בגרמניה העלה לתודעה אולימפיאדה אחרת שנערכה ב-1936 בגרמניה

רצח הנערות במעלות (1974) – בשעות הבוקר של ה-15 במאי 1974 חדרה לישראל דרך הגבול הלבנוני חוליית מחבלים שהגיעה למעלות, שם הם רצחו משפחה. בארבע לפנות בוקר השתלטו המחבלים על בית הספר "נתיב מאיר" בעיר, בו נמצאו באותה העת 105 תלמידים ועשרה מורים תושבי צפת, ששהו במקום במסגרת טיול גדנ"ע. אחדים מהנמצאים בבית-הספר ביניהם כמה מורים ומפקד הטיול הצליחו להימלט (ומאוחר יותר נחקרו בשל הימלטות זו), והשאר נלקחו כבני ערובה. דרישות המחבלים כללו בין היתר את שחרורם של 26 מחבלים מהכלא בישראל. כוחות הביטחון החלו בניהול מו"מ עם המחבלים ובמקביל נערכו לחילוץ בני הערובה בכוח. לבסוף פרץ כוח של סירת מטכ"ל אל בית הספר והכניע את המחבלים במחיר כבד: 21 ילדים ושלושה מבוגרים מצאו את מותם, 68 בני ערובה נוספים ומספר חיילים נפצעו.

בדיון הציבורי עלו סוגיות שנדונו בהקשר לשואה- רצח ילדים, המורים ומפקד הטיול שנטשו האירוע. כל אלו הצביעו וחידדו עוד יותר את תחושות של חוסר האונים והנרדפות של יהודים גם במולדתם. נושא נטישת

המורים עורר את הדיון והזיכרון בהקשר של יאנוש קורצ'אק אשר ע"פ סברות שלא הוכחו בחר להישלח למחנה ההשמדה יחד עם תלמידיו ולא לנטוש אותם לגורלם.

חטיפת מטוס אייר- פרנס לאנטבה (1976) – ארגוני המחבלים חטפו מטוס ובו נוסעים ישראליים לאוגנדה שבאפריקה. שניים מהחוטפים היו גרמנים והתקשורת ביניהם לבין החטופים – חלקם ניצולי שואה – חידד עוד יותר את תחושת הטראומה של השואה. החרדה בקרב החטופים ניצולי השואה גברה, עת החוטפים קיבצו את הנוסעים הישראליים באמצעות מיון (סלקציה) משאר נוסעי המטוס הלא ישראליים – דפוס פעולה זה בה נקטו החוטפים העלה בקרב הנוסעים הישראליים את הזיכרונות הקשים משיטות הסלקציה בה נקטו הנאצים בשואה – מי לחיים ומי למוות.

בפעולת חילוץ שנערכה בפיקודו של יוני נתניהו מסיירת מטכ"ל חולצו מרבית החטופים. מפקד הפעולה, יוני נתניהו נהרג בדקות הראשונות מאש השוטרים המקומיים.